

Vilka är "vi" i jämställdhetspolitiken?

KLASS, KÖN OCH ETNICITET I RUT-TJÄNSTERNAS SVERIGE

Birgitta Jordansson & Linda Lane

Katalys publikationer

- No1: Välfärden är vinsten
No2: Svar på tal om vinster i välfärden
No3: Vilken arbetsmarknad ska vi ha?
No4: Slaget om den likvärdiga skolan
No5: Hälften kvar och hela framtiden
No6: "Jag tar värktabletter men det hjälper inte"
No7: Vägen till en likvärdig skola
No8: Fallet järnvägen
No9: Björklundeffekten
No10: Åtstrammingsdoktrinen
No11: En röst på SD är en röst på högern
No12: Mest åt de rika
No13: Färre lärare ger vinsten!
No14: Ordens makt i politiken
No15: Handbok för en ny kulturminister
No16: Städtjänst och bartender för alla?
No17: Förklaringar till SD:s framgång
No18: Utan segel i vänstervinden – eftervalsanalys
No19: I frihandelns goda namn
No20: Från massarbetslöshet till full sysselsättning
No21: Vägen till en likvärdig skola – skolpolitisk årsbok 2015
No22: Jämlikhet är lösningen!
No23: En för alla, alla för vem?
No24: Måste vi jobba 8 timmar per dag?
No25: Kapitalet i tjugoförsta århundradet
No26: Piketty på tre röda
No27: Porten kallas trång
No28: Partierna och jämlikheten
No29: Anställningsformer i Sverige
No30: Med låg kvalitet som affärsidé
No31: Den blåbruna röran
No32: Spagat över väljarkåren
No33: I skuggan av TTIP: Ceta
No34: Postkapitalism: Vår gemensamma framtid
No35: Massivt stöd för jämlikhetspolitik
No36: Pensionssveket
No37: Med integrationen som murbräcka
No38: Finansialiseringen av Sverige: på väg mot nästa kris?
No39: Sänkta löner funkar inte
No40: Klass, identitet och politisk mobilisering
No41: Arbetarlitteraturen och klassamhället
No42: Arbetarklassens symboliska utplåning i medelklassens medier
No43: Mediekapitalet
No44: Nomaderna på den svenska arbetsmarknaden
No45: Det nya arbetslivet: management-by-stress
No46: Svängdörrarnas förlovade land
No47: Vilka är "vi" i jämställdhetspolitiken?

Katalys – Institut för facklig idéutveckling

Katalys är ett oberoende fackligt idéinstitut som bedriver utredningsverksamhet och opinionsbildning. Våra verksamhetsområden är välfärd, samhällsekonomi, arbetsmarknad och fördelningsfrågor. Vår uppgift är att generera kunskap och perspektiv som kommer såväl den politiska debatten som fackföreningsrörelsen och dess företrädare på lokal, regional och central nivå till gagn. Men vår uppgift är även att driva den politiska debatten framåt i dessa frågor, med egna analyser och förslag grundade i fackliga perspektiv. Vi står på två ben – idéutveckling och politisk påverkan. Värderingsmässigt står vi på LO-medlemmarnas sida.

Katalys tror inte att ökade samhällsklyftor är en naturlig eller opåverkbar följd av en globaliserad värld. Vi ställer inte upp på resonemang om att bara för att det går att skapa en marknad av något som vi äger gemensamt, så ska den marknaden skapas. Vi ser att det finns konstruktiva vägar framåt för den svenska arbetsmarknaden och att de principer som en gång formade arbetsmarknaden är relevanta även i framtiden. Vi vill bidra till att den generella välfärden och trygghetssystem säkras och utvecklas. Katalys – Institut för facklig idéutveckling startades på initiativ av 6F – fackförbund i samverkan. 6F utgörs av LO-förbunden Byggnads, Elektrikerna, Fastighets, Målarna och Seko.

Brigitta Jordansson är fil dr i historia och docent i arbetsvetenskap vid Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet.

Linda Lane är fil dr och universitetslektor vid institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet

Grafisk form och sättning: Petter Evertsén & Jesper Weithz/Revoluform

Besök vår hemsida: www.katalys.org

Sammanfattning

Rapporten syftar till att anlägga ett klass- och etnicitetsperspektiv på jämställdhetspolitiken. Vi vill påvisa hur en förskjutning, med fäste i en nyliberal samhällskontext, leder till individualiserade lösningar på den grundläggande konflikt mellan lönearbete och ansvar för hemmet och familjen som är en av kärnpunkterna i de jämställdhetspolitiska målen. Vinnarna blir resursstarka kvinnor och män som kan köpa sig fria från detta oavlönade hushållsarbete genom att dra nytta av den reform som möjliggör skattereduktion vid köp av hushållsnära tjänster (Rut).

För lågutbildade och invandrade kvinnor som är sysselsatta inom branschen har en ny marknad öppnats men på villkor som satts av de resursstarka. Rut-reformen signalerar därmed att balansen mellan lönearbete och oavlönat hushållsarbete är en fråga för den enskilda familjen snarare än en fråga som skulle kräva genomgripande omförhandlingar av sättet att se på lönearbete.

En jämställdhetspolitik som syftar till förändrade relationer mellan könen och mellan dessa olika sfärer måste problematisera förgivettagandet om hur normalarbetsdagen ska definieras och inte skapa klass- och etnicitetsbaserade lösningar på "livspussel" för de rika.

Innehåll

Sammanfattning	3
Förord	6
1. Inledning	8
Disposition	9
2. Teoretisk utgångspunkt	10
3. Historisk tillbakablick	13
4. Förutsättningar för en jämställdhetspolitik	15
Jämställdhet på dagordningen	16
Jämställdhetspolitiken under de senaste decennierna	18
5. Bakgrunden till Rut-reformen	20
Vilka köper Rut-tjänster?	21
En kategori sysselsatta inom Rut skapas	22
6. Klass, kön och etnicitet ur ett jämställdhetsperspektiv – eller "vi:et" i jämställdhetspolitiken	25
Referenser	29
Noter	33

Klassamhällets återkomst och behovet av en ny analys

Sedan 1980-talets mitt har de varit försvunna. Men det 21:a århundradet har inletts med klassernas och klassamhällets återkomst i den politiska diskussionen.

Den vilda, nyliberala kapitalism som kraschade 2008 visade på kapitalets hänsynslösa makt och en skriande ojämlikhet. De oinbudnas och utslutnas politiska protester återinförde ordet "arbetarklass" i ett bekymrat borgerligt språkbruk. I de senaste politiska valen i Storbritannien, Frankrike och USA har arbetarklassen och dess röster plötsligt kommit att ställa sig i centrum för den politiska debatten. "Populism" blev plötsligt det fulaste ord liberala förståsigpåare kunde tänka sig.

Det är just här, i skarven mellan kapitalets revansch – för 1900-talets demokratisering, sociala rättigheter och ekonomiska utjämning – och olika former av ett begynnande folkligt uppror, som Katalys publicerar den här serien kritiska analyser av dagens svenska klassamhälle.

Under lång tid har det saknats en uppdaterad klassanalys av Sverige. År 1972 gjorde Göran Therborn den första moderna klassanalysen av Sverige, publicerad i tidskriften Zenit. Den följdes upp av en omarbetad och kraftigt utvecklad upplaga 1982, *Klasstrukturen i Sverige 1930-80* (1981). På uppmaning av sociologen Erik Olin Wright gjorde Göran Ahrne tillsammans med Hedvig Ekerwald och Håkon Leiulfstrud en ny klasstudie i mitten av 1980-talet: *Klassamhällets förändring* (Arkiv förlag, 1985). Dessa tre skrifter var i första hand kartor över rådande och potentiella samhällskrafter. Klassamhällets ojämlikhet togs på den tiden som självklar. Göran Therborn publicerade sedan 1989 ett arbete om borgarklassens uppkomst i Sverige, tillsammans med en analys av den moderna svenska statens framväxt, *Borgarklass och byråkrati i Sverige*. På senare tid har han ägnat en hel bok åt ojämlikheten i *Ojämlikhet dödar* (2015).

Det var i samband med ett seminarium om den sistnämnda boken på bokmässan i Göteborg 2016 som frågan restes om en ny klassanalys. På det fackliga idéinstitutet Katalys hade tankarna kring hur detta skulle åstadkommas funnits sedan starten 2012. På Marx-dagarna i Stockholm i november 2016 talade Göran Therborn om klassanalys och intresset visade sig närmast överväldigande. En lista skickades runt för intresserade att bidra och följa arbetet med en ny klassanalys av Sverige. I anslutning till Socialistiskt Forum i Stockholm hade vi ett första gemensamt sammanträde och Katalys gav Göran Therborn uppdraget att tillsammans med Katalys kansli leda det arbete som nu resulterat i en rapportserie vari den rapport du nu håller i din hand, ingår.

Resultatet blev början på en rörelse bland klassintresserade forskare och intellektuella. Ett trettiotal skribenter har medverkat. Tre större seminarier har genomförts, det första i Stockholm och de två följande på LO:s folkhögskola Runö i Åkersberga. De enskilda rapporterna har utvärderats och kommenterats av en redaktionskommitté bestående

» **UNDER LÅNG TID
HAR DET SAKNATS EN
UPPDATERAD KLASS-
ANALYS AV SVERIGE**

av Göran Therborn, Daniel Suhonen, Åsa Odin Ekman, Sven Hort, Niels Stöber och Enna Gerin. I huvudsak har respektive rapportförfattare ägnat sig åt sina special- och intresseområden. För några teman har vi sökt upp författare. Resultatet är en unik rapportserie om det svenska klassamhället i det 21:a århundradet.

» **RESULTATET ÄR EN
UNIK RAPPORTSERIE
OM DET SVENSKA
KLASSAMHÄLLET**

När de senaste klassanalyserna gjordes i början på 1980-talet var Sverige som minst ojämnt och löntagarnas ställning på arbetsplatserna och arbetsmarknaden som starkast. Full sysselsättning rådde. Välfärdsstaten var för alla och ägdes av medborgarna. Könshållandena höll på att förändras i mer jämställd riktning, i sex- och familjeliv liksom i arbetslivet. Arbetarrörelsens partier samlade den stora majoriteten av lönearbetarnas röster och den främlingsfientliga extremhögern fanns ännu inte på kartan.

Allt detta och mer till har förändrats sedan dess. *Finansifieringen* av ekonomin har skärpt kapitalets makt över företag och arbete, samt ökat inkomstklyftorna. Den hemmagjorda kraschen på 1990-talet gjorde slut på den fulla sysselsättningen. Den offentliga sektorn har gjorts om till en skattebetald vinstmarknad, och landet till ett skatteparadis för miljardärer.

Arbetarrörelsens krav på trygghet och jämlikhet har vänts till en verklighet av växande otrygghet och ojämlikhet. Det gamla landet med stor utvandring har blivit ett med stor invandring, och med det har politiken fått en ny dimension. Dessa och andra förändringar, deras orsaker, innebörd och konsekvenser, är kärnan i de rapporter som utgör denna klassanalys.

Vår förhoppning är att dessa rapporter och projektets sammanfattande analys ska stimulera en vitaliserad samhällsdebatt som inte stannar vid att beskriva dagens klyftor och existerande ojämlikheter, utan också kan inspirera till handling att i grunden förändra dem.

Göran Therborn & Daniel Suhonen

KAPITEL 1.

Inledning

» **KRAV PÅ LIKA
RÄTTIGHETER
INNEBÄR EMELLERTID
INTE ATT SOCIALA
ORÄTTVISOR OCH
OJÄMLIKHETER
FÖRSVINNAR**

Sedan upplysningstiden har det funnits visioner om ett samhälle där kvinnor och män har samma rättigheter, möjligheter och villkor. Sprunget ur de liberala strömningarna och synen på demokrati och lika rättigheter har fokus legat på individen – kvinnans rätt att ses som, och vara, individ på samma villkor som män. Krav på lika rättigheter innebär emellertid inte att sociala orättvisor och ojämlikheter försvinner. Snarare handlar det om att de som har möjligheter att dra fördelar och förbättra sina livschanser inom ramen för nya etablerade förutsättningar tar dessa, medan de som saknar sådana möjligheter står kvar. Som exempel förbättrades villkoren för medelklassens kvinnor i takt med juridiska och ekonomiska reformer under sent 1800-tal då exempelvis kvinnor med förmögenheter också fick rätt att förvalta dessa medel. Den villkorade myndighet som infördes för ogifta kvinnor under denna period var likaså i första hand något som gagnade resursstarka kvinnor. För arbetarkvinnor, som saknade ekonomiska tillgångar, innebar dessa reformer inte någon större förändring. Snarare generaliserades och förstärktes olikheten mellan kategorier eller grupper av kvinnor, det som hos Charles Tilly analyseras som kategoriell ojämlikhet.¹ Gamla skiktningar mellan och inom grupper lever kvar samtidigt som andra uppstår, det vill säga att klasskillnaderna kvarstår och skillnaderna mellan könen accentueras på ett formellt plan. Översatt till jämställdhetspolitikens område innebär det att kraven på exempelvis förbättrade karriärmöjligheter för medelklassens kvinnor inte löser de basala problem som arbetarklasskvinnor möter i arbetslivet. Det handlar snarare om två olika problemkomplex som riskerar att osynliggöras i en tid av välfärdskapitalism, vilket i svensk tappning har framställts i termer av framsteg och med en retorik som framhållit att klass numera är förlegat.² Jämställdhetspolitik bör därför inte reduceras till en fråga om kön eller om lika rättigheter.

Syftet med denna text är att argumentera för att en marxistisk analys som inkluderar klass, kön och etnicitet både är teoretiskt och politiskt nödvändig i den jämställdhetspolitiska diskussionen. På så vis kan de jämställdhetspolitiska målen analyseras utifrån sina specifika och kontextbunda förutsättningar. Det gäller inte minst det delmål som tar upp ekonomisk jämställdhet:

Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut. Kvinnor och män ska ta samma ansvar för det obetalda hem- och omsorgsarbetet och ska ha samma möjligheter att kombinera betalt arbete med privat- och familjeliv.³

Detta mål tenderar att bli problematiskt när det omvandlas till konkreta åtgärder. Vi menar att både erfarenheter och effekter av politiska insatser för att nå målet om lika rättigheter oberoende av kön i själva verket är impregnerade av föreställningar om "den andra", av klass och av

etnicitet. Specifikt kommer vi att belysa detta utifrån de delar av Rut-reformen som handlar om betalda hushållsnära tjänster i privata hushåll. Detta, fortfarande huvudsakligen kvinnliga, obetalda arbete har under senare år gjort en historisk "returresa" från en mer eller mindre oreglerad arbetsmarknad för hembiträden under 1900-talet tillbaka till dagens marknad för anställningar och företagande inom denna sektor. Det har ompaketerats, prissatts och marknadsförts av staten som en lösning på en del av jämställdhetsproblemen, men vilka städar, för vilka och till vilket pris? Det vill säga: vilka är "vi" i jämställdhetspolitiken.

Disposition

» MEN VILKA STÄDAR, FÖR VILKA OCH TILL VILKET PRIS?

Vi närmar oss dessa specifika frågor genom att inleda med en teoretisk motivering för vårt tillvägagångssätt där vi påvisar hur olika tankegångar kring kön, klass och etnicitet har utvecklats och fått fäste i debatten under andra hälften av 1900-talet. Därefter följer en kort historisk tillbakablick som syftar till att visa hur en förgivet tagen genusarbetsdelning mellan lönearbete och obetalt hushållsarbete har levt vidare in i välfärdsstaten. Detta för att påvisa hur frågor om kvinnors rättigheter och utträde på arbetsmarknaden är villkorade av historiska förklaringar. Därefter följer en redogörelse för jämställdhetspolitikens framväxt och etablering som politikområde. Slutligen kommer vi att diskutera Rut-reformen ur ett intersektionalitetsperspektiv där klass, kön och etnicitet ingår som förklarande variabler. Detta upplägg tjänar syftet att både sätta ramar för, och att belysa konsekvenserna av att lyfta fram individualiserade lösningar på hushållsnära tjänster som jämställdhetsåtgärder.

KAPITEL 2.

Teoretisk utgångspunkt

Den marxistiska analysen framhåller klasskampen där kvinnor och män har gemensamma intressen. Tolkningsföreträdet har varit manligt och sätten att stärka arbetarklassens villkor handlade i hög grad om att stärka familjen i det framväxande moderna kapitalistiska samhället. Ett samhälle där den tidigare ömsesidiga relation mellan produktion och konsumtion som funnits i det agrara samhället brutits. Engels formulerade det som att

[H]ushållsgöromålen förlorade sin offentliga karaktär. De angick inte längre samhället. De blev en *privattjänst*, kvinnan blev den första av tjänarna, utträngd ur deltagande i den samhälleliga produktionen.⁴

Både Marx och Engels framhöll att kvinnors befrielse låg i lönearbetet men det är inte främst som lönearbetare arbetarkvinnorna träder fram under arbetarrörelsens formativa år vid förra sekelskiftet. Även om kvinnorna arbetade mot lön var lönen sämre och ansvaret för hemmet och familjen kvarstod, liksom beroendet av mannen. Det handlade snarare om att ge arbetarfamiljerna drägliga levnadsvillkor, vilket i samtiden exempelvis kunde innebära fackliga och politiska krav på högre löner för manliga arbetare så att dessa skulle kunna försörja sina familjer. Ett konkret exempel är här att vissa fackföreningar inledningsvis inte ville organisera de kvinnliga arbeterskorna med följd att det bildades specifika kvinnliga fackföreningar som anslöt sig till Kvinnornas fackförbund som verkade under några år vid 1900-talets början.⁵ Via ambitioner att uppnå rådande borgerliga ideal om mannen som familjeförsörjare skulle arbetarklassens män kunna befria sina kvinnor från arbetsmarknadens slit och svara upp mot samtida skötsamhetsideal.⁶ Det kan uttryckas som att syftet med klasskampen varit jämlikhet mellan klasser medan ojämlikheten/ojämställdheten inom klassen fått en andrarangsposition, något som skulle lösas när klasskampen "vunnits".

Utgångspunkten för många kvinno-/genusforskare under de senaste decennierna har varit att patriarkatet därmed fortlevde inom ramarna för klasskampen.⁷ Olika teorier för att förklara detta har utvecklats. År 1979 lanserade den feministiska ekonomen Heidi Hartman en tvåsystemteori utifrån vad hon betecknade som det olyckliga äktenskapet mellan patriarkat och kapitalism. Hon menade, utifrån detta, att klassanalyser av det kapitalistiska samhället måste ta utgångspunkt i en feministisk analys som påvisar kvinnors underordning för att inte fastna i den könsblindhet som hittills tagits för given. Den marxistiska analysen ifrågasattes inte men den borde alltså kombineras med en feministisk analys.⁸ Tvåsystemteorin kritiserades emellertid för att bortse ifrån att det handlade om två diametralt olika förklaringsgrunder, där den ena tog fasta på materiella förhållanden medan den andra tog sin utgångspunkt i en psykologisk dimension av den mänskliga naturen

» SÄTTEN ATT
STÄRKA ARBETAR-
KLASSENS VILLKOR
HANDLADE I HÖG
GRAD OM ATT
STÄRKA FAMILJEN

» **KLASS OSYNLIG-
GÖRS I ANALYSERNA**

och därför inte var möjliga att kombinera.⁹ Andra har siktat in sig på olika bevekelsegrunder för denna allians. Där Hartman argumenterade för att de manliga arbetarna – utifrån teorier om patriarkatet – varit motståndare till kvinnors lönearbete för att på så vis upprätthålla dominansen i det produktiva arbetet menade den engelska ekonom-historikern Jane Humphries att detta gagnade klassens gemensamma intressen och hon framhöll att det snarare handlade om en medveten klasstrategi.¹⁰

Under senare år har fokus i ökande grad kommit att ligga på intersektionalitet, som ett teoretiskt perspektiv.¹¹ I kontrast till renodlade klass- respektive genusanalyser gör ett intersektionellt perspektiv det möjligt att se och förstå hur olika kategorier och hierarkiska klassificeringar som uppfattas som distinkta – och uttryck för olika former av förtryck – i själva verket är ömsesidigt beroende. Tillsammans skapar dessa kategoriseringar ett enhetligt system. Om vi inte uppmärksammar detta riskerar det ömsesidiga beroendet mellan kategorierna och de samstämmiga privilegier, den makt och det förtryck som de gemensamt producerar att förbigås, inte minst i politiska beslut.¹² Men även intersektionalitetsanalyser har begränsningar. Exempelvis tenderar förståelsen av underordning att bygga på individers upplevelser, vilket gör att analyserna blir illa rustade för att förklara förtryck som omfattar grupper.¹³ Trots att klass är en given kategori i hierarkiserande maktordningar har social och ekonomisk ojämlikhet därmed, i spåren av intersektionalitetsanalyserna, snarare tenderat att kläs i termer av rasifiering, sexualitet och/eller religion, vilket leder till att klass osynliggörs i analyserna.

För att kunna komma vidare i dessa resonemang menar vi att det är värt att återknyta till Marx och den dialektiska relationen mellan den materiella basen och hur de ekonomiska och sociala villkoren uppfattas på ett ideologiskt plan, det vill säga hur vi som individer medvetandegörs både om de processer vi är delar av och de konflikter som dessa leder till.¹⁴ Marx själv inbjuder därmed till en kombinerad klass- och könsanalys eftersom hans dialektik och kategorisering av klass har en utgångspunkt i empiriska studier av det samtida samhället snarare än i statiska och ahistoriska formationer. En sådan ansats möjliggör ett hänsynstagande till förändring över tid, och – med hänvisning till Heather Brown – även om inte Marx talade om könade kategorier lämnade han öppet för en teori om förändring med fokus på klass och kön.

Även som Marx teori förblir underutvecklad i avseende att inkludera kön som viktig faktor i förståelsen av kapitalism, leder hans kategorier trots allt i en riktning mot en systematisk kritik av det patriarkat som manifesteras i kapitalismen eftersom han kan skilja ut historiskt specifika element av patriarkatet ifrån det generella kvinnoförtryck som existerat igenom nästan hela mänsklighetens historia. På så vis kan hans kategorier bidra med resurser till feministisk teori, eller åtminstone områden för ny dialog, i en tid då Marx kritik av kapitalet åter aktualiseras.¹⁵

Det räcker då inte med ett stratifieringsperspektiv där syftet är att mäta och placera in grupper av individer utifrån exempelvis inkomst, anställningsformer eller utbildning. Mätningar som dessutom under lång tid haft en inbyggd könsbias eftersom utgångspunkten för

placeringen ofta varit mannen i en familj. Att argumentera för betydelsen av klass innebär inte heller att kön och/eller etnicitet reduceras utan innebär ett erkännande av att den basala och underliggande makten – även i intersektionella analyser – ligger i de materiella förhållanden som konstituerar klass. För att kunna analysera hur klass får betydelse för konkreta jämställdhetsåtgärder måste vi således ta en grundläggande utgångspunkt i skärningspunkten mellan klass, kön och etnicitet för att belysa hur dessa kategorier interagerar med varandra.

KAPITEL 3.

Historisk tillbakablick

» **KLASSKAMPEN
GICK SÅLEDES FÖRE
DE KRAV PÅ LIKA
RÄTTIGHETER SOM
DREVS AV DEN
BORGERLIGA
KVINNORÖRELSEN**

Under lång tid handlade lika rättigheter i praktiken främst om kvinnor ur borgerliga skikt. Att få samma rättigheter som män var grundläggande för den borgerliga kvinnorörelse som växte fram i takt med moderniseringen av det svenska samhället under senare delen av 1800-talet och som också hade stöd bland en hel del socialliberala män. Det handlade om deras rätt att ses som individer vid en tid då medborgarskapet var begränsat till män och utifrån distinkta förmögenhets-/inkomstnivåer. Med andra ord den period då endast ekonomiskt resursstarka män hade rösträtt och antalet röster som var och en (man) hade var beroende av hur stor förmögenheten var.¹⁶ Kraven gällde därmed de borgerliga kvinnornas rätt att likställas med borgerliga män när det gäller ekonomi, politik och juridik. Klass hade betydelse även i dessa sammanhang men främst skulle det kunna ses som att det var en borgerlig klassallians mellan könen som stärktes genom att även de borgerliga kvinnorna innefattades som fullvärdiga medlemmar i klassen, det vill säga en borgerlig konsolidering på basis av gemensamma klassintressen.¹⁷ Rösträtt var det som så småningom och under tidigt 1900-tal förenade och engagerade kvinnor även ur andra sociala skikt. För arbetarkvinnorna var det till en början inte helt enkelt att hantera dessa frågor. Eftersom arbetarmän inte fick rösträtt förrän 1907 riskerade kvinnlig rösträtt att ytterligare stärka borgerlighetens makt i samhället. Arbetarkvinnorna hade därför att förhålla sig till klassens villkor och att kraven på rösträtt för arbetarmän borde gå först.

Klasskampen gick således före de krav på lika rättigheter som drevs av den borgerliga kvinnorörelsen.¹⁸ Med utgångspunkt i Marx och Engels handlade det om politiska och ekonomiska rättigheter för klassen som helhet och detta var det allt överskuggande. Rätten till privat egendom skulle inte utsträckas utan avskaffas och övergå till det gemensamma.¹⁹ När väl klassen befriats och det kapitalistiska samhället avskaffats skulle också kvinnors villkor stärkas – men inte främst som kvinnor/individer utan som del av den gemensamma rörelsen/klassen. Marx hade visserligen redan 1844 i *Economic and Philosophic Manuscripts* argumenterat för att nya sociala relationer måste formars för att samhället skulle kunna utvecklas till ett stadium bortom kapitalismens och kvinnors position i samhället var med andra ord tecken på samhällsutvecklingen som helhet.²⁰ Det var också tankar som funnits hos de utopiska socialisterna och som vidareutvecklades av bland annat August Bebel i *Kvinnan och socialismen*.²¹ Trots detta, hos Marx liksom hos Engels, låg kvinnornas befrielse i att de kom ut i lönearbete och så har det därefter traderats i tolkningar av de marxistiska teorierna.

I detta sammanhang blir förståelsen av lönearbete centralt. Definitionen var kontextuellt förankrad i det kapitalistiska produktionssättet. Arbetskraften var en vara som kunde säljas mot lön och som producerade mervärde. Det reproduktiva arbetet som utfördes i hemmet och som var själva förutsättningen för lönearbetet utelämnades

i analyserna eftersom det inte ansågs påverka vare sig klasstrukturen eller exploateringen av klassen. Detta sätt att definiera arbete som lönearbete, vilket utförs på en marknad eller i den offentliga sfären, medan det obetalda hushållsarbetet ligger utanför offentligheten och relateras till den privata sfären, gör att befrielse genom arbete aldrig kan bli annat än befrielse genom utträde på arbetsmarknaden eftersom det är där som lönearbetet utförs. Den relation mellan lönearbete och oavlönat arbete i hemmet/familjen som således upprättades följer därefter med in i det fortsatta samhällsbygget och blir en grundläggande fråga som kommer att behandlas på olika sätt under olika perioder.

Med folkhemsbygget hanterades den genom att sfärerna var tydligt åtskilda. Med välfärdsstatens framväxt kom denna åtskillnad att bli allt mer problematisk och så småningom, i takt med att kvinnor i ökande grad kom ut på arbetsmarknaden, kommer den att innehålla en svårhanterlig sprängkraft som fortfarande i dag väntar på sin lösning. Vi menar, och kommer att argumentera vidare för att relationen mellan dessa två sfärer är den gordiska knut som jämställdhetspolitiken inte lyckas lösa. Jämställdhetspolitikens tal om lika rättigheter när det gäller betalt arbete samt privat- och familjeliv bygger istället vidare på det sätt som lönearbete definierades vid 1900-talets början då premisserna såg helt annorlunda ut. Kvinnors befrielse genom arbete och – utifrån jämställdhetsambitionerna – möjligheterna att få lika rättigheter som män tar således sättet att se på arbete för givet och knäckfrågan, som borde handla om hur en jämställd relation mellan lönearbete och obetalt hushållsarbete skulle kunna se ut, kommer aldrig upp på dagordningen. Det är hur detta blev politik och konsekvenserna av ett sådant synsätt vi fortsättningsvis kommer att diskutera.

KAPITEL 4.

Förutsättningar för en jämställdhetspolitik

» MEDELKLASS-
DRÖMMEN HANDLADE
ÄVEN OM ATT
FÅ TILLGÅNG TILL
ARBETARKVINNORNAS
ARBETSKRAFT

När jämställdhetsfrågorna aktualiserades i ett bredare perspektiv under andra hälften av 1900-talet hade visionen om det klasslösa samhället tynat bort och ersatts av ett folkhemsbygge och så småningom välfärdsstat. Åttatimmarsdagen, som arbetarrörelsen hade kämpat för, hade vunnit laga kraft 1919. I den slogan som var kopplad till kampen för denna normalarbetsdag hade även åtta timmars vila respektive åtta timmars sömn framhållits. Underförstått var det någon *annan* än den lönearbetande (mannen) som arbetade oavlönat i hemmet och som möjliggjorde "reproduktionen av lönearbetaren". Frågor relaterade till kvinnors yrkesarbete och jämställda villkor på arbetsmarknaden har förstås funnits under hela 1900-talet, inte minst inom ramen för de yrkessammanslutningar för kvinnor som organiserades redan tidigt under 1900-talet.²² Men den hegemoniska samhällsordningen byggde på den arbetsdelning mellan könen som grundlagts med industrialiseringsprocessen där gifta kvinnor förväntades utföra det oavlönade hushållsarbetet och vara underordnade sina män. Det var en arbetsdelning som hade sin motsvarighet i de föreställningar om kön och om kvinnors och mäns lämpliga platser som legat till grund för industrisamhällets framväxt – han i lönearbetet och hon i hemmet.²³ Dikotomin, men även komplementariteten, mellan könen och mellan könens "naturliga" platser var en given utgångspunkt. Under lång tid byggde denna dikotomi på en närmast funktionell arbetsdelning mellan lönearbete och oavlönat arbete i hemmen. I takt med välfärdssamhällets utbyggnad skulle de ekonomiska möjligheterna även för arbetarfamiljer att "ha en hemmafru" kunna förverkligas.²⁴ Samtidigt är det viktigt att framhålla de klassbaserade skillnaderna mellan kvinnor. Som Göran Therborn pekat på kunde detta exempelvis yttra sig i olika arbetsuppgifter, umgängeskretsar och levnadsstandard. Konkret innebar det att det fanns en hierarki mellan kvinnor ur olika klasser då arbetarkvinnor anställdes som hembiträden i de borgerliga hemmen och där den borgerliga kvinnan fick auktoritet som överordnad tjänstefolket.²⁵

Ett ytterligare perspektiv på detta är att förverkligandet av medelklassdrömmen även handlade om att få tillgång till arbetarkvinnornas arbetskraft, som tecken på framgång men även utifrån medelklasskvinnornas behov av att distansera sig från "smuts".²⁶ I sammanhanget är *Sveriges Husmodersföreningars Riksförbund (SHR)*, som bildats 1919, intressant.²⁷ Det var en organisation med syfte att stärka husmodern i hemmet men SHR kom även att bli ett språkrör för borgerliga kvinnors behov av tillgänglig och billig arbetskraft i de borgerliga hemmen. Exempelvis som remissinstans då det gällde diskussioner kring behörighetsreformen och kvinnors rätt till högre statliga tjänster på 1920-talet där villkoren för att anställa hembiträden var ett viktigt inspel som argument.²⁸ Länge var det främst de borgerliga kvinnornas intressen som stod i förgrunden för SHR när det gällde frågor som var relaterade till hembiträden. De som anställde hembiträden var ofta angelägna

om att använda individuella lösningar som skulle passa de egna förhållandena, snarare än lagstiftning, för att reglera relationen mellan hustrun och den anställda. Det var, med andra ord, inte hembiträdenas egna arbetsvillkor som stod i fokus. Först när nya arbetstillfällen i den framväxande offentliga sektorn började konkurrera ut anställningar i de privata hemmen tog SHR upp frågor om villkoren för hembiträdena, men inte främst utifrån reglerade arbetsvillkor utan med fokus på reglerad fritid.²⁹

Men en ny tid randades. Under beredskapstiden i samband med andra världskriget hade det funnits en efterfrågan på kvinnlig arbetskraft och detta förstärktes därefter i samband med efterkrigstidens högkonjunktur. Kombinerat med ambivalens i förhållande till arbetskraftsinvandring möjliggjorde det för kvinnor att i ökande grad komma ut i industriproduktion och i den framväxande servicesektorn.³⁰ Här är det emellertid värt att lyfta fram att arbetskraftsinvandringen, som i hög grad även omfattade kvinnliga arbetare, bidrog till en segregering av kvinnor utifrån etnicitet. Medan de svenska kvinnorna sökte sig till servicesektorn var det främst invandrade kvinnor som återfanns i industrin och i dåtidens hushållsnära sektor som hembiträden. De lönearbetade också, till skillnad från de svenska kvinnorna, huvudsakligen på heltid.³¹ Mer generella frågor relaterade till villkoren på arbetsmarknaden som exempelvis lika lön för lika arbete eller lika möjligheter till karriär blev dock aldrig prioriterade utan fick stå tillbaka för befolkningsfrågan. Kvinnor välkomnades som lönearbetande men de förväntades dessutom föda fler barn. Uttrycket "den förvärvsarbetande husmodern", hon som tog ansvar för det oavlönade hemarbetet och förväntades lönearbeta på deltid, blev det begrepp som fångade vad det handlade om.³² Men främst för svenska kvinnor. Invandrade kvinnor sågs redan här som "de andra" och de befann sig också i betydligt högre utsträckning i heltidsarbete.³³

Sammantaget har industrialiseringen och en växande välfärdsstat alltså lett till ökade – men i hög grad villkorade och delvis olikartade – anställningsmöjligheter för kvinnor ur alla samhällsklasser. Hade det funnits möjligheter att här tänka annorlunda när det gäller arbetslivets organisering? Att argumentera för en annan slags arbetsdelning i form av en normalarbetsdag som inbegrep både det traditionella lönearbetet och arbetet i hemmet? Det låg förmodligen helt utom räckhåll men skulle senare återkomma i kraven på sextimmars arbetsdag som bland annat drevs av den socialdemokratiska kvinnorörelsen under 70-talet.³⁴

Jämställdhet på dagordningen

Det sena 60-talet och 70-talet präglades i hög grad av krav på kvinnors utträde – men också rättigheter – på arbetsmarknaden. Villkoren på arbetsmarknaden började diskuteras. En debatt som bland annat handlade om att komma bort från "kvinnans dubbla roller"³⁵ tog fart och bidrog till politiska reformer. Olof Palmes tal på den socialdemokratiska partikongressen 1972 var likaså ett viktigt landmärke. I talet framhöll Palme kvinnors rätt till arbete och att jämställdhet måste grundläggas i arbetslivet. Han lyfte vidare fram att förutsättningen för detta ligger i att både kvinnor och män tar ansvar för det oavlönade hemarbetet. *Delegationen för jämställdhet mellan kvinnor och män* tillsattes och

» MEDAN DE SVENSKA KVINNORNA SÖKTE SIG TILL SERVICESEKTORN VAR DET FRÄMST INVANDRADE KVINNOR SOM ÅTERFANNS I INDUSTRI OCH I DÅTIDENS HUSHÅLLSNÄRA SEKTOR SOM HEMBITRÄDEN

jämställdhetsfrågorna institutionaliserades och politiserades. Viktigt i sammanhanget var kvinnorörelsens organisering med en uttalad bas i socialismen och kraven på jämlikhet mellan könen, det vill säga en gemenskap mellan klass och kön.³⁶ Det kan ses som att det här fanns visioner om annorlunda relationer mellan män och kvinnor och mellan lönearbete och oavlönat hushållsarbete.

Under denna första period handlade det i hög grad om rätten till lönearbete. Och andelen kvinnor i arbetskraften har också fortsatt ökat kraftigt – från cirka 60 procent 1970 till 84 procent 2015. Fortfarande i dag ligger dock andelen kvinnliga deltidsanställda på drygt 20 procent.³⁷ Ett faktum som kan härledas både till bristen på heltidstjänster inom områden där kvinnor främst är anställda och till att kvinnor fortfarande tar större del av det oavlönade arbetet i hemmen.

Den könssegregerade arbetsmarknaden var vidare ett problem att förhålla sig till. Det var på intet sätt nytt, redan i industrialiseringsprocessens inledning var denna segregering etablerad. Uttryck som "lätt" respektive "tung" industri signalerade även kvinno- respektive mansdominerad industriproduktion och löneläget var satt därefter med lägre löner i den kvinnodominerade "lätta" industrin. Även när kvinnor och män befann sig under samma tak kunde segregeringen upprätthållas utifrån skilda arbetsuppgifter, men även med olika lön för samma arbete.³⁸ I takt med den offentliga sektorns expansion tilltog könssegregeringen på arbetsmarknaden. En övervägande majoritet av de anställda inom offentlig sektor var och är kvinnor, vilket i hög grad – åtminstone till en början – handlar om att tidigare obetalt hushållsarbete nu flyttades ut i det offentliga rummet, som betalt arbete.

I backspegeln var det en intressant utveckling. I syfte att bland annat öka barnafödandet och att underlätta för (svenska) kvinnor att komma ut på arbetsmarknaden tog staten här övergripande initiativ på en strukturell nivå och det var alltså nu som föräldraförsäkringen infördes, daghemsutbyggnaden tog fart och särbeskattningen ersatte den tidigare sambeskattnings som inneburit att kvinnans bruttolön lades ovanpå mannens för att därefter beskattas gemensamt.

Såsom jämställdhetsfrågorna lyftes fram under denna period kan de alltså tolkas som klassöverskridande. Till skillnad från de liberala krav på lika rättigheter som ställdes under 1800-talets sista årtionden och som var begränsade till borgerlighetens kvinnor handlade det nu om att understödja möjligheterna för alla kvinnor att komma ut på arbetsmarknaden och därmed kunna bli ekonomiskt självständiga via lönearbete. Här fanns således en tydlig kollektivistisk, universalistisk inriktning som påminner om den befrielse via lönearbete som redan Engels stakat ut vägen för. För arbetarrörelsen hade kvinnorna nu – via lönearbetet – på ett mer påtagligt sätt integrerats i klasskampen. Det var "socialism med inriktning mot kvinnor, låga löner, kvinnors arbetslöshet, kapitalets utsugning och liknande", som Yvonne Hirdman formulerar det.³⁹ Jämställdhetsfrågorna gick hand i hand med jämlikhet.

Skulle de politiska insatserna för att möjliggöra kvinnors utträde på arbetsmarknaden och mäns ökade ansvarstagande för barnen via föräldraförsäkringen kunna ses som en reell startpunkt för en förändrad syn på normalarbetsdagen som åttatimmars arbetsdag? Detta är en fråga som inte alls har lyfts fram vare sig på ett politiskt plan eller i debatten och vare sig då eller senare. Snarare har politik, forskning och debatt

» **FOKUS FÖR
JÄMSTÄLLDHETS-
POLITIKEN VAR
HELT INRIKTAD PÅ
ARBETSMARKNADEN**

handlat om att försöka "lägga till" eller uppvärdera det oavlönade arbetet i relation till det lönearbetsbegrepp som mer eller mindre togs för givet.⁴⁰ Trots proklamationerna om det delade ansvaret för lönearbete och hem/familj i de jämställdhetspolitiska uttalandena blev konflikten mellan lönearbetet och det oavlönade arbetet i hemmet inte mer än påtalad. Och kanske kunde det inte bli annat eftersom fokus för jämställdhetspolitiken var helt inriktad på arbetsmarknaden.⁴¹ Detta fokus på arbetsmarknaden har även uttryckts som att ett förespråkande av ett tvåförsörjarsystem där kvinnor och män skulle ta delat ansvar för både lönearbete och familj – utan att problematisera själva sättet att se på lönearbete – haft en manlig norm inbyggd i sättet att se på jämställdhet, kvinnor ska bli som män.⁴²

Jämställdhetspolitiken under de senaste decennierna

Jämställdhet är numera ett etablerat politikområde med mål som för första gången sammanhållet beslutades i riksdagen 1994. Förslagen var baserade på den proposition – *Delad makt, delat ansvar*⁴³ – som initierats av dåvarande socialminister, tillika ansvarig för jämställdhetsfrågor, folkpartisten Bengt Westerberg. Arbetet var influerat av den analys av genussystemet som Yvonne Hirdman presenterat i Maktutredningen 1989⁴⁴ och här fanns således ett fokus på skillnader i makt och inflytande mellan kvinnor och män.

Men samtidigt som strukturella obalanser synliggjordes genom ett sådant maktperspektiv har lösningarna i ökande grad individualiserats. Under 1970- och 80-talen hade jämställdhetspolitiken sin bas på Arbetsmarknadsdepartementet. Den var inriktad på arbetsmarknaden och kvinnors villkor i arbetslivet såsom deltid, könsbundna löneskillnader och horisontell arbetsdelning. Över tid har politiken förskjutits och den organisatoriska tillhörigheten varierat mellan olika departement. Politiken har i ökande grad handlat om individuella kvinnors möjligheter att göra karriär och begrepp som *work-life balance* och "livspussel" har introducerats.⁴⁵ Ojämställdheten tenderar att bli en fråga för individen och kanske främst för den enskilda kvinnan.

Fältet har dessutom lämnats öppet för en rad olika tolkningar av vad jämställdhet egentligen innebär. Paradoxalt nog kan vi se ett – i det närmaste – konsensus om att vi ska ha jämställdhet samtidigt som själva definitionen av begreppet kan vara förankrat i helt olika förståelser av relationen mellan könen, såsom ett uttalat maktperspektiv å ena sidan och ett framhävande av biologiska olikheter å den andra.⁴⁶ En liknande tolkning gör Christina Florin och Bengt Nilsson utifrån att den borgerliga regering som tog makten 1976 även övertog den socialdemokratiska jämställdhetspolitiken. De påvisar att en del av framgången har legat i den enighet mellan socialdemokrater och liberaler som fanns och där eventuella konflikter maskerades. De menar vidare att jämställdhetsbegreppet fick fäste i språket tack vare den tandlöshet som omgärdade begreppet. De skriver att "[D]et kunde maskera underliggande konflikter så att dessa blev hanterbara. Begreppet uttryckte ingen maktrelation och det var okroppsligt – inga sexuella undertoner, könen skulle bara ställas sida vid sida som två abstrakta varelser, symboler eller idealtyper".⁴⁷ För att föregripa den fråga som vi kommer att diskutera längre fram skulle detta maskering av underliggande konflikter kunna ses

som en bra grogrund för att sälja in förslagen om skattesubventionerade hushållstjänster till olika grupper av medborgare.

TVå jämställdhetspolitiska utredningar har presenterats under de senaste dryga tio åren: *Makten att forma samhället och sitt egna liv. Jämställdhetspolitiken mot nya mål* och *Mål och myndighet. En effektiv styrning av jämställdheten*.⁴⁸ Trots att redan den första utredningen konstaterade att en kraftfull förändring av arbetsmarknaden inletts, som inneburit att både köns- och klasskillnaderna när det gäller anställningsvillkor och arbetsvillkor har ökat,⁴⁹ finns det inte några tydliga åtgärdsförslag som konkret tar sig an dessa frågor. Det övergripande målet är fortfarande att "[K]vinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv".⁵⁰ Det handlar alltså fortsatt om att framhålla allas lika rättigheter. Men, i takt med en tilltagande individualisering i samhället menar vi att detta riskerar att bli förrädiskt och dessutom öppna upp för konkreta åtgärder som är impregnerade av klass.

Trots att det explicita syftet med svensk jämställdhets- och familjepolitik har varit och är att skapa lika möjligheter för kvinnor och män genom en förbättrad arbets- och familjebalans ligger ansvaret för barnomsorg och hushållsarbete fortfarande huvudsakligen på kvinnor.⁵¹ Detta oavsett om reformarbetet handlat om att kvinnors och mäns möjligheter att förena lönearbete med hemarbete ska möjliggöras genom familjepolitiska reformer så som föräldraförsäkring och daghemsutbyggnad, eller – som på senare tid – att kvinnor i större utsträckning ska starta egna företag för att nå en starkare position på arbetsmarknaden och dessutom få möjligheter att "köpa sig fria" från det obetalda hemarbetet. Som det hette i en motion angående skattereducering för hushållsnära tjänster som lämnades in redan 2001:

Många fler kvinnor skulle satsa på att nå en chefsposition, med allt vad det innebär av personliga uppoffringar, om det vore möjligt att köpa hemtjänster som leder till en avlastning i det privata livet.⁵²

Citatet synliggör en radikal politisk förändring. Det handlade om att med statliga medel bidra till en lösning på vad som hade börjat betecknas som en *work-life balance*-konflikt. Det blev alltmer tydligt att det nu handlade om individen, om "köksbordsdiskussioner" mellan kvinnor och män i hemmen. När reformen var etablerad och varit i kraft under några år hade det blivit en "sanning":

Hur en familj väljer att fördela ansvar för olika uppgifter inom sig går utanför politikens gränser. Däremot är det politikens uppgift att skapa förutsättningar för kvinnor och män att på lika villkor ta ansvar för det obetalda hem- och omsorgsarbetet.⁵³

» ANSVARET FÖR
BARNOMSORG OCH
HUSHÅLLSARBETE
LIGGER FORTFARANDE
HUVUDSAKLIGEN PÅ
KVINNOR

KAPITEL 5.**Bakgrunden till Rut-reformen**

Rut-reformen genomfördes 2007 och syftade till skattereduktion för hushållsnära tjänster. Den omfattade städarbete eller annat rengöringsarbete, vård av kläder och hemtextilier, matlagning samt ytterligare ett antal tjänster kopplade till hem och trädgård, vilka utförs mot F-skattsedel eller motsvarande, eller som anställd i ett företag som tillhandahåller dessa tjänster. Vissa ingrepp i reformen har gjorts av nuvarande regering men själva grundtanken i Rut – att via skattereduktion kunna anlita någon annan för att mot betalning utföra arbete i hemmet – är densamma. Försättningsvis kommer vi att hänvisa till Rut i allmänna ordalag men utifrån de specifika uppgifter som relateras till städ- och rengöringsarbete. Detta återkommande och för många trista arbeten som måste utföras och som i retoriken framstår som en viktig orsak till kvinnors underläge på arbetsmarknaden.

Mot bakgrund av ovanstående sammanfattning av jämställdhetspolitikens utveckling över tid blir reformen symptomatisk för den individualiserade politik som fått genomslag under de senaste årtiondena. Att kunna "köpa sig fri" från det egna hushållsarbetet för att få mera tid för att satsa på en karriär i yrkeslivet var ett viktigt argument när reformen vände sig till kvinnor med utbildning och från högre samhällsklasser. Förhoppningen var att den tid som spenderades i det obetalda hushållsarbetet nu skulle kunna tillvaratas bättre på arbetsmarknaden. Ett annat argument riktade in sig på den grupp av kvinnor som tänktes bistå med dessa hushållstjänster. Det handlade om lågutbildade kvinnor som nu skulle kunna få möjligheter att arbeta, men även starta företag, i branschen. Reformen kan även ses som ett led i ett integrationsprojekt eftersom det handlade om att det så kallade utanförskapet för invandrade kvinnor skulle kunna brytas genom att dessa nu skulle kunna etablera sig på arbetsmarknaden – som anställda eller som egna företagare.⁵⁴

Oavsett vilka grupper som apostroferades ansluter argumentationen till det jämställdhetspolitiska delmålet om möjligheter till ekonomisk självständighet. Det skulle dessutom kunna uppnås utan att rubba status quo mellan kvinnor ur olika samhällsklasser. Högutbildade kvinnor skulle kunna ta plats i styrelserummen medan arbetarkvinnor, och i synnerhet de som stod längst bort från arbetsmarknaden, skulle kunna ta plats i deras vardagsrum med städmoppar i händerna.

Som ett ytterligare resultat av detta skulle branschen gå från att vara en övervägande "svart" marknad till att underställas skattelagstiftningen. Reformen genomfördes samtidigt som avgifterna till a-kassan höjdes inom sektorer med hög arbetslöshet där flera av de tilltänka Rut-arbetarna var sysselsatta, till exempel hotell och restaurang samt handel. Även om det inte fanns något uppenbart samband mellan dessa förändringar och införandet av Rut kan det tänkas att reducerade möjligheter till a-kassa satte ytterligare press på redan marginaliserade grupper att arbeta inom branschen.

Ur ett strukturellt perspektiv kan ytterligare en dimension lyftas fram, nämligen att förslaget om Rut har ett fortsatt fokus på ett kvinno-specifikt företagande med fokus på konsumtion i den privata sfären. Argumenten för detta företagande bidrar på så vis till att befästa en maktordning mellan könen där kvinnor fortsatt destinerats till ett område som traditionellt betraktas som kvinnligt och till verksamheter som kräver minst resurser i form av utbildning och kapital.

Argumenten mot Rut formulerades i hög grad av debattörer och forskare från vänstern och klass, kön och etnicitet blev centrala i argumentationen. Förutom att reformen handlade om att underordna en redan utsatt kategori kvinnor tog kritikerna fasta på de jämställdhetspolitiska målsättningarna på ett sätt som påminner om 1970-talets argumentation. Det framfördes att ett bättre alternativ borde vara att satsa på åtgärder som stimulerade män att ta ökat ansvar för det obetalda arbetet i hemmet.⁵⁵ De som argumenterade emot reformen menade att Rut huvudsakligen riktade sig till etniskt svenska medel- och överklassfamiljer, medan de som utförde själva arbetet till stor del utgjordes av utrikes födda arbetarklasskvinnor. Rut skulle därmed leda till polarisering mellan kvinnor och till ökad ojämlikhet – om än förbättrad jämställdhet för vissa.

För att sammanfatta: Rut-reformen var ett statligt initiativ som vilade på helt andra premisser än då staten gick in med universella styrmedel såsom exempelvis föräldraförsäkring och daghemsbyggen. Som tidigare påpekats, och med den ideologiska förskjutning som ägt rum, menar vi att klass nu har försvunnit ur jämställdhetspolitiken. Den oprecisa definitionen av vad jämställdhet som begrepp och vision är, samt vad lika rättigheter som allmänna mål innebär kombinerat med en individualisering av politiken, har lämnat öppet för en verklighet som öppnar upp för vår inledande fråga och rubriksättning: vilka är "vi" i jämställdhetspolitiken? Det är en fråga som vi fortsättningsvis ska belysa genom att analysera både vilka det är som köper Rut-tjänster och vilka som är sysselsatta inom Rut. Vi börjar med köparna.

Vilka köper Rut-tjänster?

Diskussionen har handlat om att det främst är höginkomsttagare som dragit nytta av Rut. På en övergripande gruppnivå visar statistik från SCB att den största andelen personer som utnyttjar hushållstjänster som berättigar till skattereduktion finns i rika förortskommuner såsom Danderyd, Lidingö, Lomma, Vellinge och Täby. Andelen som utnyttjade möjligheterna låg här mellan sju och tio procent år 2010. I Sverige som helhet visar det sig att bland de med högst inkomster fick mer än var fjärde person skattereduktion för hushållsarbete medan det som mest handlade om var tjugonde person bland de med lägst inkomster.⁵⁶

Att det, trots detta, har kunnat framstå som att det är en relativt stor spridning i inkomstnivåer bland de hushåll som köper tjänsterna har att göra med hur statistiken presenteras. När vi tittar på vem som köper Rut-tjänster och därmed utnyttjar skattereduktionen presenteras män och kvinnor för sig. Könsupplad statistik är vällovlig och har fått genomslag i den offentliga statistiken. Här bidrar den emellertid till att osynliggöra klass. Det visar sig att fler kvinnor än män köper Rut-tjänster men även att andelen kvinnor som använder skattereduktionen

» MED DEN
 IDEOLOGISKA
 FÖRSKJUTNING SOM
 ÄGT RUM, MENAR VI
 ATT KLASSEN NU HAR
 FÖRSVUNNIT UR
 JÄMSTÄLLDHETS-
 POLITIKEN

» **KVINNOR,
OBEROENDE AV
INKOMSTKLASS,
KÖPER RUT-
TJÄNSTER I HÖGRE
UTSTRÄCKNING**

ökar i takt med stigande inkomst.⁵⁷ Redovisningen tas till intäkt för att reformen inte alls skulle vara exkluderande, men ju högre *familiens* inkomst är desto högre är även sannolikheten för att köpa Rut-tjänster. År 2009, två år efter att reformen införts, visade forskning att den totala skattereduktionen för Rut detta år gått till den fjärdedel av hushållet som hade högst inkomstnivå, medan sju procent gick till grupper med den lägsta inkomstnivån.⁵⁸ Denna skeva fördelning kvarstod även 2013 och SCB redovisade här att grupper med de högsta inkomsterna fortfarande dominerade när det gällde att utnyttja Rut-avdragen. Den största ökningen mellan 2007 och 2013 fanns för individer med medelinkomster i ett sammanboendehushåll med två barn. Lägst användning av Rut fanns bland grupper med låga genomsnittliga inkomster och bland ensamstående med barn.⁵⁹ Det är här utfallet visar sitt sanna jag. Sannolikheten för grupper med låga inkomster att utnyttja fullt Rut-avdrag är ytterst begränsad eftersom reformen bygger på en *tillräckligt* hög inkomst för att kunna utnyttjas. Även om det är kvinnor som står som köpare finns alltså en viktig beståndsdel i att de lever i familjer där den sammanlagda inkomsten är relativt hög. Vidare är det inte heller möjligt att få mer i skattereduktion än vad som betalas i skatt. Genomgången ovan visar således på det klassmässiga utfall som Rut-reformen medfört, det vill säga att reformen gynnar grupper med höga inkomster.

Till detta kommer att hushållsarbete även fortsättningsvis kvarstår som en angelägenhet för kvinnor, vilket visas av att kvinnor, oberoende av inkomstklass, köper Rut-tjänster i högre utsträckning än män. Reformen har med andra ord inte förändrat synen på var huvudansvaret för det obetalda hushållsarbetet ligger. Den har snarare underlättat för vissa – mer välbeställda kvinnor – att hitta lösningar på förgivet tagna föreställningar om hur arbetslivet ska vara organiserat. Vi kan gå vidare med detta resonemang och hävda att kvinnor stöds i att betala för att slippa göra det som traditionellt legat inom deras ansvarsområde. Att låta kvinnor redovisa skattereduktionen i deklarationen blir på så vis en moderniserad form av att – som medelklassmannen tidigare i historien – ge förutsättningar för att betala hembiträde för att avlasta sin hustru.

En kategori sysselsatta inom Rut skapas

När vi ser till de sysselsatta inom sektorn har argumentationen alltså handlat om både jämställdhet och integration, det vill säga både om möjligheterna för kvinnor att bli ekonomiskt självständiga via företagande eller lönearbete och om att bryta utanförskapet. Detta leder oss in i en intersektionell förståelse av hur klass, kön och etnicitet interagerar. När det gäller företagarna är det uppenbart att det finns fler kvinnliga – än manliga – företagare både födda inom och utom Sverige i denna bransch. Bland de 10 200 aktiva Rut-företagarna år 2013 var 52 procent kvinnor, vilket kan jämföras med att enbart 31 procent av alla företagare i Sverige var kvinnor vid denna tid. Utifrån syftet att öka det kvinnliga företagandet visar statistiken således på en framgång eftersom 82 procent av dessa företag hade startats efter 2007. Till detta kommer dock att det är en tämligen instabil bransch där företag kontinuerligt

uppstår, försvinner och ersätts av nya.⁶⁰ Det handlar även om verksamheter i liten skala. Drygt hälften av dem var enpersonsföretag och de återfanns främst i storstäderna.⁶¹ Forskningen visar vidare att en övervägande andel av de nya kvinnliga Rut-företagarna är födda utanför Sverige.⁶² Är detta då tecken på att företagsformen nått de presumtiva grupper som retoriken talat om – de som står långt från arbetsmarknaden, i ett utanförskap? När statistiken bryts ned framträder en annan bild. Då framgår det att bara en mindre andel, cirka 13 procent av dem, har ett ursprung som karaktäriseras som hinder för integration eller som utanförskap. Övriga Rut-företagare var antingen födda i något av de nordiska länderna eller var EU-medborgare. Det visar sig således att den målgrupp reformen ville nå är tydligt underrepresenterad bland Rut-företagarna.

» **DEN MÅLGRUPP
REFORMEN VILLE NÅ
ÄR TYDLIGT UNDER-
REPRESENTERAD
BLAND RUT-
FÖRETAGARNA**

Så till de anställda i branschen. Här visar statistiken att Rut-företagen har en högre andel utrikesfödda som anställda jämfört med samtliga anställda i Sverige. År 2013 var 63 procent av alla anställda kvinnor i Rut-företagen födda utanför Sverige. Även här visar det sig emellertid att endast en mindre andel, cirka 17 procent, av de kvinnliga anställda faller inom ramen för det utanförskap som hänförs till integrationsproblematiken.⁶³ Precis som för företagarna gäller alltså att merparten av de anställda var födda i något av de nordiska grannländerna eller i något EU-land.

Att Rut inte blivit en integrationslösning menar vi beror på att denna sektor inte skiljer sig från andra sektorer på arbetsmarknaden när det gäller rekrytering och betydelsen av sociala nätverk. Precis som på arbetsmarknaden i övrigt behövs både stöd och sociala nätverk för att kunna få arbete. Rut-företagen har visserligen en högre andel utrikes födda som anställda men förklaringen handlar om de mekanismer som upprätthåller status quo och – i det här fallet – rekryteringsmönster som vilar på kännedom och sociala nätverk. Det är betydligt lättare att få ett arbete om det finns etablerade kontakter, någon som introducerar, garanterar erforderliga kunskaper och kanske även tillförlitligheten eller karaktären hos den som ska arbeta. Här har nätverken en avgörande betydelse och här har blivande Rut-anställda från de nordiska länderna eller från EU-länderna en klar fördel.⁶⁴ Invandrare utan dessa sociala nätverk, det vill säga de som befinner sig i det så kallade utanförskapet, är med andra ord lika exkluderade inom Rut som inom vilken annan arbetsmarknadsbransch som helst. Förklaringen knyter an till Charles Tillys diskussion kring nätverk, möjlighetsansamling och kedjemigration.⁶⁵ Rut-reformen har möjliggjort för de grupper som redan har existerande kontakter att komma in i verksamheten, stärka den egna positionen men även bjuda in andra. Det kan ses som en ansamling av möjligheter som är begränsade till specifika grupper, här kategorier av invandrare från vissa områden där delad kunskap – socialt och kulturellt – kan vara en inträdesbiljett. Utifrån Tilly handlar det om en kategoriell avgränsning som begränsar möjlighetsansamlingen, det vill säga tillträdet till marknaden för Rut, till invandrare från vissa länder och gör det svårare för dem som kommer utanför dessa (här utanför Norden och EU). Svårigheterna att bryta denna dominans skulle kunna hänföras till de logiker som bär upp nätverkskonstruktionen och som har att göra med att nätverken själva slår vakt om de resurser som ses

som förnyelsebara och möjliga att monopoliseras. Att de Rut-anställda i så hög grad består av kvinnor från länder inom EU menar exempelvis Bridget Anderson även beror av unionens utvidgning. Många kvinnor från främst Östeuropa (som Polen, Lettland och Litauen) med låga löner och hög arbetslöshet har kunnat utnyttja unionens utvidgning och tack vare den fria rörligheten arbeta "vitt" istället för som tidigare, som "svart" arbetskraft i Sverige.⁶⁶

KAPITEL 6.

Klass, kön och etnicitet ur ett jämställdhetsperspektiv – eller "vi:et" i jämställdhetspolitiken

» NÄR VI REFLEKTERAR ÖVER RUT-REFORMEN MENAR VI ATT DEN VARIT ETT SÄTT FÖR VÄLFÄRDS-LIBERALISMEN ATT FÅ TILLGÅNG TILL RESURSER SOM GYNNAR DEN EGNA KLASSEN

Ur ett jämställdhetspolitiskt perspektiv skulle Rut kunna ses som framgångsrikt genom att kvinnor ur olika sociala grupper nu fått ökade möjligheter på arbetsmarknaden, inte minst eftersom fokus hela tiden huvudsakligen har legat på att öka andelen kvinnor i arbetskraften. Förespråkare lyckades också få reformen att framstå i en positiv dager. Här fanns utrymme för kvinnor att arbeta mer och att skapa jobb för de som inte var i arbete. Det fanns arbetslösa, vilket knyter reformen till arbetslinjen och till individens/medborgarens skyldigheter gentemot välfärdskontraktet – att göra rätt för sig och arbeta istället för att leva på bidrag. Men till priset av vad? Denna fråga kan inte minst ställas i relation till att den grundläggande genusarbetsdelning som bygger på att kvinnor och män anses ha helt olika ansvarsområden inte ifrågasätts.

När vi reflekterar över Rut-reformen menar vi att den varit ett sätt för välfärdsliberalismen att få tillgång till resurser som gynnar den egna klassen medan det ska se ut som om det är en förbättring för alla. Det handlade å ena sidan om välutbildade kvinnor med tidsbrist, som skulle köpa tjänsten för att kunna lösa "livspusslet" och å andra sidan om en grupp lågutbildade kvinnor i behov av arbete men utan yrkeskunskaper, som skulle utföra arbetet. Att jämställdhet skulle vara en fråga även för män har emellertid helt lyst med sin frånvaro. Rut kan således ses som en kraftfull styrning mot en ökad individualisering och privatisering av det som sedan 1970-talet och genom den jämställdhetspolitik som då utvecklades varit en kollektiv angelägenhet med sitt fokus på arbetsmarknaden och på reformer som syftade till att – åtminstone i retoriken – få till stånd ett delat ansvar för hem och familj. Konflikten mellan lönearbete och obetalt hushållsarbete är på så vis fortsatt en fråga för familjen. Och – för att hårdra det hela – om hushållsarbete ses som "kvinnogöra" och äktenskapet är fritt ingånget, då får kvinnor acceptera att det är deras uppgift att lösa problemet!

Vår diskussion har velat påvisa hur otydligheten i vad jämställdhet *egentligen* är⁶⁷ ser ut men även belysa vilka konsekvenser detta har fått i praktiken. Vi menar att Rut-reformen blir ett tydligt exempel på hur visionära mål via segregrande verktyg, bidragit till en skiktning som har sin bas i klass och etnicitet – "vi:et" i jämställdhetspolitiken har kommit att bli villkorat.

Införandet av Rut kan inte lösgöras ifrån det nyliberala sammanhang som reformen har uppstått ur. När reformen kopplas till jämställdhetspolitiska mål har dessa förbundits med ekonomiska förutsättningar där det är upp till var och en att hitta en lösning. Kvinnor ur lägre sociala skikt drivs in i valmöjligheter med låga löner och med begränsat inflytande men individualiseringen gäller även här. Staten kan dessutom dra sig undan ansvar om valen skulle leda till ett misslyckande eftersom det ju är individerna själva som gjort dessa val. Lösningarna har således gjorts beroende av de ekonomiska förutsättningarna i familjen och på arbetsmarknaden, vilket innebär ett synliggörande av att orättvisor

mellan könen inte kan lösas utan att också ta klass- och etnicitetsbaserade orättvisor i beaktande. Även om argumenten har handlat om att fler kvinnor ska ges möjligheter att komma ut i arbetslivet och att kunna stärka sina positioner på arbetsmarknaden har resultatet främst blivit förbättrade villkor för några. Det är således fortsatt så att de som har möjligheter kan dra fördelar och förbättra sina livschanser medan de som saknar detta får stå kvar.

Vad vi ser i dag är därför att ojämlikheten mellan klasserna manifesteras än tydligare och att detta görs med en slags legitimitet i jämställdhetspolitiska strävanden. För vissa – utbildade och i hög grad etniskt svenska – kvinnor har det blivit en väg mot ökad jämställdhet men till priset av en anpassning till en manligt definierad arbetsmarknad och manligt definierade relationer mellan offentligt och privat. För andra – lågutbildade och vissa kategorier av invandrade kvinnor – handlar det om att arbeta under ekonomiska och sociala förhållanden som ratas av etniskt svenska kvinnor.

Ingenstans i debatten har själva synen på arbete eller på de arbetsvillkor som Rut genererar ifrågasatts – det som skulle ha kunnat innebära ett strukturellt grepp som synliggör själva den problematiska kärnan, den kärna som kan lokaliseras till den genusordning som upprätthåller hierarkin mellan lönearbete och oavlönat hushållsarbete och som dessutom låter denna hierarki leva vidare på arbetsmarknaden med en hierarki mellan olika slags avlönade arbetsområden. Det skulle kunna hävdas att genusarbetsdelningen – på ett strukturellt plan – har förstärkts genom att kvinnor ur lägre sociala skikt nu städar i de väletablerade kvinnornas hem. Med andra ord att detta slags arbete ytterligare har befästs som "kvinnoarbete". Sett utifrån de jämställdhetspolitiska målen har det inneburit att kvinnor spelats ut mot varandra medan män fortsatt slipper ta ansvar för det obetalda hushållsarbetet. Det borde snarare handla om att inte endast anpassa kvinnor till en fördefinierad manlig arbetsmarknad utan om att omdefiniera själva förutsättningarna för relationen mellan lönearbete och oavlönat hushållsarbete. Istället har införandet av Rut snarare bidragit till att ytterligare befästa denna könsarbetsdelning men gett den en ny dimension genom att än starkare knyta lågutbildade svenska och invandrade kvinnor till branschen.

En beständig jämställdhet kan inte bygga på en cementering av den grundläggande genusarbetsdelningen mellan lönearbete och oavlönat hushållsarbete. Det borde vara politikens uppgift att ta utmaningen, inte att kapitulera inför den – såsom dåvarande finansminister Anders Borg gjorde i anslutning till reformens genomförande 2007:

Ett hushållsavdrag ger därmed en möjlighet för fler kvinnor med längre utbildning och mer kvalificerade positioner att arbeta mer. Man kan naturligtvis önska att vi istället kunde ha en jämställdhetsdebatt där vi fick männen i dessa hushåll att ta ett större ansvar. Det skulle jag naturligtvis också tycka var väldigt bra. Men den diskussionen har nu pågått i Sverige i 20, 30, 40, 50, kanske till och med 100 år, utan att det har haft några väldiga effekter.⁶⁸

Vi menar att vi har hamnat i en historisk återvändsgränd som leder till att män fortsatt är norm för hur arbetet organiseras, såsom med

» **INGENSTANS I DEBATTEN HAR SJÄLVA SYNEN PÅ ARBETE ELLER PÅ DE ARBETSVILLKOR SOM RUT GENERERAR IFRÅGASATTS**

synen på normalarbetsdagen som åtta timmars heltid. Det är detta som uppskattas och belönas – det som kvinnor ska eftersträva för att bli fullvärdiga deltagare på arbetsmarknaden samtidigt som det arbete som kvinnor utför inom andra områden nedvärderas.

I takt med kvinnors utträde på arbetsmarknaden har hushållsarbete kommit att framstå som en anomali. Något som finns men som inte ska påverka arbetslivet eller arbetsmarknaden. Vår historiska exposé har påvisat hur denna relation till en början skulle kunna lösas via hembiträden för att så småningom lyftas upp på den politiska dagordningen som visionen om det delade ansvaret. Vi vill hävda att vi nu är tillbaka i en situation som påminner om den tid då resursstarka kvinnor kunde köpa sig fria från hushållsarbetet för att på så vis kunna utnyttja sitt potentiella utbildningskapital på arbetsmarknaden. Med hänvisning till tidigare diskussion om *Sveriges Husmodersförningars Riksförbunds* ambitioner att även vara språkrör för borgerliga hemmafruars behov av tillgänglig och billig arbetskraft i hemmet (se ovan) ser vi i dag att staten via implementeringen av Rut, tagit detta vidare in i vår tid. Medelklassen kan slippa "smutsen" och dessutom till ett subventionerat pris. Istället för att ta visionen om det delade ansvaret på allvar har hushållsarbets kvinnliga konnotationer bevarats och det har skett till priset av en upprätthållen ojämlikhet mellan kvinnor ur olika klasser och med olika etniciteter. Att kvinnor eftersträvar att agera som män är därför följdriktigt men att staten sanktionerar detta via skapandet av en kader av arbetskraft som ska möjliggöra ett sådant beteende – det är klasspolitik med etnicitet som en avgörande beståndsdel.

Vi vill således påstå att 1970-talets kollektivistiska krav på förändring har fallit till föga för nyliberala ekonomiska argument där integration och utanförskap använts som verktyg. Resultatet har blivit en utpräglad klasspolitik och genom att godta argumenten har det bidragit till en uppdelning i ett "vi och dom". Det är vi privilegierade som kan tillfredsställa våra klassintressen och dessutom övertyga "dom andra" om att vi gör dem en tjänst genom att ge dem arbetstillfällen. Det som faktiskt signaleras via den politik som förs är ett accepterande av ett samhälle där vissa grupper förväntas stå till förfogande som utförare av det arbete som andra väljer bort. Staten har därmed – med sin politik – gjort det möjligt för både kvinnor och män att slippa ta fighten för att göra de lika rättigheterna till både arbete och hem/omsorg till annat än visionära mål. Resultatet blir att arbetarklassens kvinnor återigen står som förlorare. Har det gamla talesättet att klass går före kön åter aktualiserats – om än i annan tappning och med etnicitet som en bärande kategori i den intersektionella vardagen?

Att reformen subventionerat (kvinnliga) arbetare inom EU men missat sin målsättning att integrera de kvinnor som befinner sig i utanförskap är inte heller något som har diskuterats. Som påvisats ovan är en mindre andel av dessa kvinnor födda i länder som diskuteras utifrån integrationsproblematiker. Det handlar snarare om att Rut bekräftar ett mönster som numera är välkänt – ju längre bort ifrån Europa desto svårare att få en anställning. I ljuset av att både förespråkare och motståndare till Rut tenderar att se de invandrade kvinnorna som en homogen grupp av migranter vill vi därför framhålla behovet av mer finkalibrerade verktyg för att dekonstruera den ojämlikhet som ligger i reformen. Erfarenheter och intressen hos de kvinnor för vilka Rut

» HUSHÅLLS-
ARBETETS KVINNLIGA
KONNOTATIONER HAR
BEVARATS OCH DET
HAR SKETT TILL
PRISET AV EN
UPPRÄTTHÅLLEN
OJÄMLIKHET MELLAN
KVINNOR UR OLIKA
KLASSER OCH MED
OLIKA ETNICITETER

proklamerades som en integrationslösning har fallit mellan stolarna. Är det så att dessa kvinnor har blivit slagträ i en debatt där de själva berövats sina röster?

Vi startade med att den retoriska frågan om "vi:et" i jämställdhetspolitiken och vi har argumenterat för att klass är en grundläggande sortering även på detta politikområde. Jämställdhetspolitik handlar lika mycket om klass och etnicitet som om kön. Men vi vill hävda att vad som fallit bort är att etnicitet inte heller kan generaliseras till en enhetlig kategori. Det är komplexiteten i begreppen som måste tas till utgångspunkt både i teoretiska och politiska sammanhang.

Referenser

- Ambjörnsson, Ronny (1988) *Den skötsamme arbetaren. Idéer och ideal i ett norrländskt sågverkssamhälle 1880–1930*. Stockholm: Carlsson.
- Anderson, Bridget (2007) A very private business: exploring the demand for migrant domestic workers. *European Journal of Women's Studies*, 14(3): 247–264.
- Bebel, August (1972/1913) *Kvinnan och socialismen*. Göteborg: Partisan.
- Björnberg, Ulla och Kollind, Anna Karin (2005) *Individualism and Families*. London: Routledge.
- Borchorst, Anette & Siim, Birte (2008) Woman-Friendly Policies and State Feminism. Theorizing Scandinavian Gender Equality. *Feminist Theory* (9)2: 207–224.
- Brown, Heather (2014) Marx on gender and the family: a summary. *Monthly Review* (66) 02: 48–57.
- Calleman, Catharina (2015) Clean Homes on Dirty Conditions?—Regulation and Working Conditions in the Domestic Work Sector in Sweden, in Clément Carbonnier & Nathalie Morel (eds.) *The Political Economy of Household Services in Europe*, New York: Palgrave Macmillan.
- Carlsson, Christina (1986) *Kvinnosyn och kvinnopolitik. En studie av svensk socialdemokrati 1880–1910*. Lund: Arkiv.
- Crenshaw, Kimberly Williams (1995) Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color, in K. Crenshaw, N. Gotanda, G. Peller and K. Thomas (eds.) *Critical race theory: The key writings that formed the movement*. New York: New Press.
- Dalla Costa, Mariarosa och Selma James (2001/1973) Kvinnorna och samhällsomstörtningen. *Fronesis Arbete* 9-10: 80–97.
- de Los Reyes, Paulina (2000) "Folkhemmets paradoxer. Genus och etnicitet i den svenska modellen", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* (21)2: 27–47.
- Ehrenreich, Barbara & Arlies Hochschild (2002) *Global woman. Nannies, maids and sex workers in the new economy*, New York: Metropolitan Press.
- Ekonomifakta* (2017).
- Engels, Friedrich (1945/1884) *Familjens, privategendomens och statens ursprung*. Stockholm: Arbetarkultur.
- Finansminister Anders Borg – Svar på interpellation 2007/08:680 om skattesubventioner för hushållsnära tjänster. Anf. 35.
- Finch, Lynette (1993) *The Classing Gaze: Sexuality, Class and Surveillance*. St Leonards, NSW, Australia: Allen and Unwin.
- Florin, Christina och Nilsson, Bengt (2000) "Något som liknar en oblodig revolution". *Jämställdhetens politisering under 1960- och 70-talen*. Umeå universitet. Jämställdhetskommittén.
- Forssman, Lotta och Paas, Marianne (1976) "De få vara tacksamma att vi ge dem arbete". *En bok om arbetarkvinnornas kamp i Sverige*. Stockholm: Bokförlaget PAN/Norstedts.
- Gavanas, Anna (2006) De onämbara: jämlikhet, "svenskhet" och privata hushållstjänster i pigdebattens Sverige, Paulina de Los Reyes (red) *Arbetets (o)synliga murar*, SOU 2006:59.

- Gillberg, Gunnar och Jordansson, Birgitta (2012) Klassöverskridande könssolidaritets? Reflektioner kring jämställdhetsarbetets mål och medel. *Solidaritetsens många ansikten. Tretton texter om arbetsliv och omvärld* (red. Bernt Schiller, Jan Holmer och Roland Kadefors). Stockholm: Premiss förlag.
- Gimenez, Martha E. (2001) Marxism and Class, Gender and Race: Rethinking the Trilogy. *Race, Gender & Class* 8(2): 23–33.
- Gitlin, Todd (1993) From Universality to Difference: Notes on the Fragmentation of the Idea of the Left. *Contention: Debates in society, culture, and science*, (Winter).
- Hartman, Heidi (1979) The unhappy marriage of Marxism and Feminism. Towards a more progressive union. *Marx today. Selected Work and Recent Debates*. London: Springer.
- Hedlund, Therese & Brännström, Susanne G. (2016) Många utrikes födda i RUT-företag. *Tidskriften Välfärd* 1/2016 – SCB 13–17.
- Heggemann, Hans & Lindberg, Johan (2015) Mest ROT-, RUT- och ränteavdrag till hushåll med höga inkomster. *Välfärd* nr 139.
- Hellum, Merete (2015) Jämställdhet som begrepp och politik. *Feministiskt tänkande och sociologi. Teorier, begrepp och tillämpningar* (red. Anna Hedenus, Sofia Björk, Oksana Shmulyar Gréen). Lund: Studentlitteratur.
- Hirdman, Yvonne (1989) *Att lägga livet till rätta. Studier i svensk folkhemspolitik*. Stockholm: Carlssons.
- Hirdman, Yvonne (2014) *Vad bör göras? Jämställdhet och politik under femtio år*. Stockholm: Ordfront.
- Hultgren, Inger (1982) *Kvinnors organisation och samhällets beslutsprocess. Fredrika Bremerförbundet och Husmodersförbundet Hem och Samhälle på riksplanet och lokalt i Jämtlands län 1925–1975*. Avhandling. Umeå: Umeå universitet.
- Humphries, Jane (1977) Class struggle and the persistence of the working class family. *Cambridge Journal of Economics* 1(3): 241–258.
- Jordansson, Birgitta (1998) *Den goda människan från Göteborg. Genus och fattigvårdspolitik i det borgerliga samhällets framväxt*. Lund: Arkiv förlag.
- Jordansson, Birgitta och Lane, Linda (2017) Begreppet arbete. Beträktelse över dess könade karaktär. *Tidskrift för genusvetenskap* 38(1-2): 11–31.
- Knocke, Wuokko (1991) Women Immigrants What is the 'Problem'? *Economic and Industrial Democracy*, 12(4) pp. 469–486.
- Kyle, Gunhild (1979) *Gästarbetarska i manssamhället. Studier om industriarbetande kvinnors villkor i Sverige*. Stockholm: Liber.
- Kyle, Gunhild (1983) "Hvarför skola kvinnorna vänta?". *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 4(2): 20–28.
- Kyle, Gunhild (1983) Geijer, liberalismen och kvinnornas medborgarrätt. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 4(4): 44–54.
- Lane, Linda (2004) *Trying to make a living. Studies in economic life of women in interwar Sweden*. Meddelanden från Ekonomisk-historiska institutionen no 90. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Lane, Linda (2011) Conceptualizing work-life balance in the Swedish life puzzle debate – is it just about time? in Ingrid Höjer & Staffan Höjer (red.) *Familj, vardagsliv och modernitet*. Källered: Intellecta.
- Leppänen, Vesa & Dahlberg, Lars (2012) *Arbetsvillkor och trivsel bland anställda inom hushållsnära tjänster*. Skrifter utgivna vid Högskolan i Kristianstad, nr 3.
- Lindgren, Gerd (1982) Anpassning och protest. Om deltidsarbete i det kapitalistiska patriarkatet. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 3(2): 33–45.
- Lundqvist, Åsa (2014) Activating women in the Swedish Model. *Social Politics*, 22(1): 111–132.

- Lykke, Nina (2003) Intersektionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 24(3): 47–56.
- Marx, Karl (2009/1959/1932) Economic and Philosophic Manuscripts of 1844. <https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/pdf/Economic-Philosophic-Manuscripts-1844.pdf> (accessed 2017-08-23).
- Marx, Karl (1970/1867) *Kapitalet. Kritik av den politiska ekonomin. Första boken Kapitalets produktionsprocess*, Lund: Bo Cavefors Bokförlag.
- McCall, Leslie (2014) The Political Meanings of Social Class Inequality. *Social Currents* 1(1):25–34.
- Moberg, Kerstin (1978) *Från tjänstehjon till hembiträde. En kvinnlig låglönegrupp i den fackliga kampen 1903–1946*. Avhandling. Uppsala: Uppsala universitet.
- Moberg, Eva (2003/1961) Kvinnans villkorliga frigivning. *Prima materia*. Texter i urval. Stockholm: Ordfront.
- Motion 2000/01: Sk 382 *Skattereducering för hushållsnära tjänster*. Kent Olsson & Elisabeth Nyström (M).
- Myrdal, Alva och Klein, Viola (1957) *Kvinnans två roller*. Stockholm: Tiden.
- Nordberg, Karin (1990) De skötsamma fruarna i Holmsund, *Häften för kritiska studier* 23(2): 4–22.
- Norlander, Kerstin (2000) *Människor kring ett företag. Kön, klass och ekonomiska resurser. Liljeholmens stearinfabriks AB 1872–1939*. Meddelanden från Ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs universitet no 77. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Nyberg, Anita (1999) Hemnära marknadstjänster – kvinnornas befriare? *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 20(3): 31–48.
- Nyberg, Anita (2013) Hur gick det sen? Femtio år av sysselsättning och arbete, *Arbete & Jämställdhet. Förändringar under femtio år*. Stockholm: SNS Förlag.
- OECD (2002:9) *Babies and bosses. Reconciling work and family life. Australia, Denmark and the Neatherlands*. Paris: OECD Publications.
- Prop. 1993/94: 147. *Delad makt, delat ansvar*.
- Prop. 2006/07:94. *Skattelättnader för hushållstjänster, m.m.*
- Regeringens skrivelse 2011/12: 3, *Jämställdhetspolitikens inriktning 2011–2014*, Stockholm, Utbildningsdepartementet.
- SCB (2016) *Skattereduktion för ROT-arbete och hushållsarbete (RUT) 2015 efter beskattningsbar inkomst*.
- SCB (2016) *På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet*. Stockholm: SCB.
- Schmitz, Eva (1982) *Systerskap som politisk handling. Kvinnors organisering i Sverige 1968–1982*. Lund Dissertations in Sociology 77. Lunds universitet, Sociologiska institutionen.
- Sköld, Lovisa & Hans Heggemann (2011) "RUT vanligast efter 85". *Välfärd* (2011).
- SOU 2005:66 *Makten att forma samhället och sitt eget liv. Jämställdhetspolitiken mot nya mål*. Slutbetänkande av Jämställdhetspolitiska utredningen. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2015:86 *Mål och myndighet. En effektiv styrning av jämställdhetspolitiken*. Betänkande av jämställdhetsutredningen. Stockholm: Fritzes.
- Spehar, Andrea (2015) Gender equality for whom? A critical frame analysis of the 2007 Swedish domestic services tax reform, *Critical Social Policy*, 35(3): 350–368.
- Skeggs, Beverly (2000) *Att bli respektabel. Konstruktioner av klass och kön*. Göteborg: Daidalos.
- Sköld, Lovisa & Heggemann, Hans (2011) "RUT vanligast efter 85", *Välfärd* nr 1.

- Stollo, Emma (2014) I jämställdhetens land. Historiska och intersektionella perspektiv på regleringen av arbetskraftsinvandring. Inte bara jämställdhet. *Intersektionella perspektiv på hinder och möjligheter i arbetslivet*. Forskningsrapport till delegationen för jämställdhet i arbetslivet. SOU 2014:34: 145–172.
- Therborn, Göran (1981) *Klasstrukturen i Sverige 1930–1980*. Lund: Zenit.
- Tilly, Charles (2000) *Beständig ojämlikhet*. Lund: Arkiv.
- Young, Iris (1980) Socialist Feminism and the Limits of Dual Systems Theory, *Socialist Review* 10(2–3): 169–88.
- Waldemarsson, Ylva (1998) *Mjukt till formen. Hårt till innehållet. LOs kvinnorråd 1947–1967*. Stockholm: Atlas.
- Waldemarsson, Ylva (2000) *Kvinnor och klass. En paradoxal skapelseberättelse. Los kvinnorråd och makten att benämna 1898–1967*. Arbetsliv i omvandling 2000:1. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Veblen, Thorstein (1926/1899) *Den arbetsfria klassen*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- White, Anne & Ryan, Louise (2008) Polish 'temporary' migration: The formation and significance of social networks. *Europe-Asia Studies* 60(9): 1467–1502.
- Wikander, Ulla (1999) *Kvinnoarbete I Europa 1789–1950. Genus, makt och arbetsdelning*. Stockholm: Atlas akademi.
- Wuokko Knocke (1991) Women Immigrants What is the 'Problem'? *Economic and Industrial Democracy*, 12(4): 469–486.
- Östberg, Kjell (1997) *Efter rösträtten. Kvinnors utrymme efter det demokratiska genombrottet*. Lund: Brutus Östlings förlag Symposion.

Noter

- 1 Vi använder oss av Charles Tillys sätt att tala om yttre socialt definierade parställda kategorier baserade på kön, klass och etnicitet, vilka ger upphov till orsakskedjor av generell räckvidd och som bidrar i bevarandet av en beständig ojämlikhet. Charles Tilly, *Beständig ojämlikhet* (2000).
- 2 Jämför Heather Brown "Marx on gender and the family: a summary", i *Monthly Review* (2014) volym 66, nr 2 s. 48–57.
- 3 SOU 2015: 86, s. 457.
- 4 Friedrich Engels, *Familjens, privategendomens och statens ursprung* (1945/1884), s. 93. Kursiv i originalet.
- 5 Se exempelvis Lotta Forssman och Marianne Paas, "*De få vara tacksamma att vi ge dem arbete*". *En bok om arbetarkvinnornas kamp i Sverige* (1976), Ulla Wikander, *Kvinnorarbete i Europa 1789–1950. Genus, makt och arbetsdelning* (1999) och Kerstin Norlander, *Människor kring ett företag. Kön, klass och ekonomiska resurser. Liljeholmens stearinfabriks AB 1872–1939* (2000).
- 6 Jämför Ronny Ambjörnsson, *Den skötsamme arbetaren. Idéer och ideal i ett norrländskt sågverkssamhälle 1880–1930* (1988) och Karin Nordberg, "De skötsamma fruarna i Holmsund", i *Häften för kritiska studier* (1990), s. 4–22.
- 7 Exempelvis Mariarosa Dalla Costa och Selma James (2001/1973), "Kvinnorna och samhällsomstörtningen", i *Fronesis Arbete* 9-10, s. 80–97.
- 8 Heidi Hartman, "The unhappy marriage of Marxism and Feminism. Towards a more progressive union", i J. Sitton (ed.) *Marx today. Selected work and Recent debates* (2010) s. 201–228.
- 9 Iris Young, "Socialist Feminism and the limits of dual systems theory", i *Socialist Review* volym 10, nr 2-3 (1980), s. 169–188.
- 10 Jane Humphries, "Class struggle and the persistence of the working class family", i *Cambridge Journal of Economics* volym 1, nr 3 (1977) s. 241–258. För en vidareutveckling, med sikte på att förstå både materiella och ideologiska aspekter och utifrån svenska förhållanden, se Christina Carlssons avhandling *Kvinnosyn och kvinnopolitik. En studie av svensk socialdemokrati 1880–1910* (1986).
- 11 Kimberly Williams Crenshaw, "Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color", i K. Crenshaw, N. Gotanda, G. Peller and K. Thomas (eds.) *Critical race theory: The key writings that formed the movement* (1995).
- 12 Se exempelvis Nina Lycke, "Intersektionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* volym 24, nr 3 (2003), s. 47–56. Med specifik referens till klass, se Leslie McCall, "The Political Meanings of Social Class Inequality", *Social Currents* volym 1, nr 1 (2014), s. 25–34.
- 13 Martha E. Gimenez, "Marxism, and Class, Gender, and Race: Rethinking the Trilogy", *Race, Gender & Class* volym 8, nr 2 (2001), s. 23–33.
- 14 Karl Marx, *Kapitalet. Kritik av den politiska ekonomin. Första boken Kapitalets produktionsprocess* (1970/1867).
- 15 Heather Brown (2014), s. 56. (Vår översättning.)
- 16 Jämför Gunhild Kyle, "Geijer, liberalismen och kvinnornas medborgarrätt", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* volym 4, nr 4 (1983).

- 17 Se Gunnar Gillberg och Birgitta Jordansson, "Klassöverskridande könssolidaritet? Reflektioner kring jämställdhetens mål och medel", i *Solidaritetens många ansikten. Tretton texter om arbetsliv och omvärld* (2012). Jämför Lynette Finch, *The Classing Gaze: Sexuality, Class and Surveillance* (1993) som skriver om detta utifrån engelska förhållanden.
- 18 Se vidare Christina Carlsson, *Kvinnosyn och kvinnopolitik* (1986), s. 200–217 och Gunhild Kyle, "Hvarför skola kvinnorna vänta?", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* (1983).
- 19 Todd Gitlin, "From Universality to Difference: Notes on the Fragmentation of the Idea of the Left". *Contention: Debates in society, culture, and science* (Winter 1993).
- 20 Karl Marx, *Economic and Philosophic Manuscripts of 1844* (2009/1959/1932).
- 21 August Bebel, *Kvinnan och socialismen* (1972/1913).
- 22 Se exempelvis Kjell Östberg, *Efter rösträtten. Kvinnors utrymme efter det demokratiska genombrottet* (1997).
- 23 Birgitta Jordansson, *Den goda människan från Göteborg. Genus och fattigvårdspolitik i det borgerliga samhällets framväxt* (1998), s. 25–74 som diskuterar hur föreställningar om kvinnors och mäns lämpliga egenskaper och platser som med utgångspunkt i samtida särartsuppfattningar ligger till grund för det moderna samhället.
- 24 Jämför Yvonne Hirdman, *Att lägga livet till rätta. Studier i svensk folkhemspolitik* (1989).
- 25 Göran Therborn, *Klasstrukturen i Sverige 1930–1980* (1981).
- 26 Jämför Torstein Veblen, *Den arbetsfria klassen* (1926/1899) som lyfte fram välstånd och sysslolöshet som symboler för manlig status i det borgerliga samhällets framväxt och utifrån amerikanska förhållanden. Även Beverly Skeggs, *Att bli respektabel. Konstruktioner av klass och kön* (2000).
- 27 Se Inger Hultgren, *Kvinnors organisation och samhällets beslutsprocess. Fredrika-Bremerförbundet och Husmodersförbundet Hem och Samhälle på riksplånet och lokalt i Jämtlands län 1925–1975* (1982). Sveriges Husmodersföreningars riksförbund bytte namn till Husmodersförbundet Hem och Samhälle år 1969.
- 28 Kerstin Moberg, *Från tjänstehjon till hembiträde. En kvinnlig låglönegrupp i den fackliga kampen 1903–1946* (1978).
- 29 Kerstin Moberg (1978), Gunhild Kyle, *Gästarbetarska i manssamhället. Studier om industriarbetande kvinnors villkor i Sverige* (1979). Se även Inger Hultgren (1982) för en diskussion om Förbundets engagemang i frågan.
- 30 Gunhild Kyle (1979).
- 31 Se exempelvis Wuokko Knocke Women Immigrants What is the 'Problem'? *Economic and Industrial Democracy*, (1991), Paulina de los Reyes, "Folkhemmets paradoxer. Genus och etnicitet i den svenska modellen", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* volym 21, nr 2 (2000), s. 27–47 och Emma Strollo, "I jämställdhetens land. Historiska och intersektionella perspektiv på regleringen av arbetskraftsinvandring", i *Inte bara jämställdhet. Intersektionella perspektiv på hinder och möjligheter i arbetslivet*. Forskningsrapport till delegationen för jämställdhet i arbetslivet. SOU 2014:34: 145–172.
- 32 Gunhild Kyle (1979).
- 33 Paulina de los Reyes (2000).
- 34 Anita Nyberg, "Hur gick det se'n? Femtio år av sysselsättning och arbete", i H. Ahl m.fl. (red.) *Arbete & Jämställdhet. Förändringar under femtio år* (2013).

- 35 Jämför Alva Myrdal och Viola Klein, *Kvinnans två roller* (1957) och Eva Moberg, "Kvinnors villkorliga frigivning", i *Prima materia. Texter i urval* (2003). Essän om kvinnans villkorliga frigivning publicerades ursprungligen 1961.
- 36 Eva Schmitz, *Systerskap som politisk handling. Kvinnors organisering i Sverige 1968–1982* (1982).
- 37 SCB (2016) *På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet*.
- 38 Linda Lane, *Trying to make a living. Studies in economic life of women in interwar Sweden* (2004).
- 39 Yvonne Hirdman, *Vad bör göras? Jämställdhet och politik under femtio år* (2014) s. 33.
- 40 Birgitta Jordansson och Linda Lane, "Begreppet arbete. Beträktelse över dess könade karaktär", i *Tidskrift för genusvetenskap* volym 38, nr 1-2 (2017), s. 11–31.
- 41 Se exempelvis Gerd Lindgren, "Anpassning och protest. Om deltidsarbete i det kapitalistiska patriarkatet", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* volym 3, nr 2 (1982), s. 33–45, Ylva Waldemarsson, *Mjukt till formen. Hårt till innehållet. LOs kvinnorråd 1947–1967* (1998), Ylva Waldemarsson, *Kvinnor och klass. En paradoxal skapelseberättelse. LOs kvinnorråd och makten att benämna 1898–1967* (2000) samt Åsa Lundqvist, "Activating women in the Swedish Model", in *Social Politics* volym 22, nr 1 (2014), s. 111–132.
- 42 Anette Borchorst & Birte Siim, "Woman-Friendly Policies and State Feminism. Theorizing Scandinavian Gender Equality", in *Feminist Theory* volym 9, nr 2 (2008), s. 207–224.
- 43 Prop. 1994/95: 147. En första proposition som redovisade en femårig handlingsplan för regeringens fortsatta jämställdhetsarbete, *Om jämställdhetspolitiken inför 90-talet*, hade presenterats 1988 (prop. 1987/88:105).
- 44 Yvonne Hirdman (2014) s. 77.
- 45 Livspussel introducerades som begrepp av TCO inför valrörelsen 2002. Begreppet spreds vidare när Anders Borg och Maud Olofsson använde det som en förevändning för lanseringen av förslaget om köp av hushållsnära tjänster år 2007. Se även Linda Lane, "Conceptualizing work-life balance in the Swedish life puzzle debate – is it just about time?" i I. Höjer & S. Höjer (red.) *Familj, vardagsliv och modernitet* (2011).
- 46 Yvonne Hirdman (2014) och Merete Hellum, "Jämställdhet som begrepp och politik", i A. Hedenus, S. Björk och O. Shmulyar Gréen (red.) *Feministiskt tänkande och sociologi. Teorier, begrepp och tillämpningar* (2015).
- 47 Christina Florin och Bengt Nilsson (2000) 'Något som liknar en oblodig revolution'. *Jämställdhetspolitikens politisering under 1960- och 70-talen*, s. 26.
- 48 SOU 2005:66 *Makten att forma samhället och sitt eget liv. Jämställdhetspolitiken mot nya mål*. Och SOU 2015:86 *Mål och myndighet. En effektiv styrning av jämställdhetspolitiken*.
- 49 SOU 2005:66, s. 156.
- 50 SOU 2015:86, s. 37.
- 51 Ulla Björnberg och Anna Karin Kollind, *Individualism and Families* (2005).
- 52 Motion 2001/2002: Sk382, *Skattereducering för hushållsnära tjänster*. Kent Olsson & Elisabeth Nyström (M).
- 53 Regeringens skrivelse 2011/12: 3, *Jämställdhetspolitikens inriktning 2011-14*, s. 23.

- 54 Catharina Calleman, "Clean Homes on Dirty Conditions?—Regulation and Working Conditions in the Domestic Work Sector in Sweden", i Clément Carbonnier & Nathalie Morel (eds.) *The Political Economy of Household Services in Europe* (2015) och Andrea Spehar, "Gender equality for whom? A critical frame analysis of the 2007 Swedish domestic services tax reform", i *Critical Social Policy* volym 35, nr 3 (2015), s. 350–368.
- 55 Anna Gavanas, "De onämbara: jämlikhet, 'svenskhet' och privata hushållstjänster i pigdebattens Sverige", i Paulina de los Reyes (red.) *Arbetets (o)synliga murar*, SOU 2006:59, s. 305–306 och Andrea Spehar, "Gender equality for whom?", s. 357.
- 56 Håkan Heggemann & Johan Lindberg, "Mest ROT-, RUT- och ränteavdrag till hushåll med höga inkomster", i *Välfärd* nr. 139 (2015).
- 57 SCB – *Skattereduktion för ROT-arbete och hushållsarbete (RUT) 2015 efter beskattningsbar inkomst (2016)*.
- 58 Lovisa Sköld & Hans Heggemann, "RUT vanligast efter 85", i *Välfärd* (2011), nr. 1 s. 5.
- 59 SCB – *Skattereduktion för ROT-arbete och hushållsarbete (RUT) 2015 efter beskattningsbar inkomst (2016)*.
- 60 Therese Hedlund & Susanne G. Brännström, "Många utrikes födda i RUT-företag" *Tidskriften Välfärd* nr 1 (2016).
- 61 Vesa Leppänen & Lars Dahlberg, *Arbetsvillkor och trivsel bland anställda inom hushållsnära tjänster* (2012).
- 62 Therese Hedlund & Susanne G. Brännström, (2016).
- 63 Therese Hedlund & Susanne G. Brännström (2016).
- 64 Anne White and Louise Ryan "Polish 'temporary' migration: The formation and significance of social networks", i *Europe-Asia Studies* volym 60, nr 9 (2007), s. 1467–1502.
- 65 Charles Tilly, *Beständig ojämlikhet* (2000), s. 158–179.
- 66 Bridget Anderson, "A very private business: exploring the demand for migrant domestic workers", i *European Journal of Women's Studies* volym 14, nr 3 (2007), s. 247–264.
- 67 Se ovan med hänvisningar till Yvonne Hirdman (2014) och Christina Florin och Bengt Nilsson (2000).
- 68 Finansminister Anders Borg Svar på interpellation 2007/08:680 om skattesubventioner för hushållsnära tjänster. Anf. 35.

Klass i Sverige

Rapport 1: Klass, identitet och politisk mobilisering

Rapport 2: Arbetarlitteraturen och klassamhället

**Rapport 3: Arbetarklassens symboliska utplåning
i medelklassens medier**

Rapport 4: Mediekapitalet

Rapport 5: Nomaderna på den svenska arbetsmarknaden

Rapport 6: Det nya arbetslivet: management-by-stress

Rapport 7: Svängdörrarnas förlovade land

Rapport 8: Vilka är "vi" i jämställdhetspolitiken?